

פרשת בחוקותי

רפואה

רופא או נביא

כתב הרמב"ן (ויקרא כו, יא) והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שאמר (שמות טו כו) כי אני ה' רופאך. וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרה עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים, כענין חזקיהו בחלותו (מ"ב כ, ב-ג). ואמר הכתוב (דהי"ב טז, יב) גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים, ואילו היה דבר הרופאים נהוג בהם, מה טעם שיזכיר הרופאים, אין האשם רק בעבור שלא דרש השם. אבל הזורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים. **ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם.** אחר שהבטיח וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך, והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו.

וכך אמרו (ברכות סד, א) כל עשרין ותרתין שנין דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא, והמשל להם (במדב"ר ט, ג) תרעא דלא פתיח למצותא פתיח לאסיא. והוא מאמרם (ברכות ס, א) שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו, אילו לא היה דרכם ברפואות, יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה', אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים.

ממשיך הרמב"ן וזו היא כוננתם באמרם (שם) ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, **לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות, והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו, לא מפני חשש שמא ימות בידו, אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר, שכבר נהגו. ועל כן האנשים הנצים שהכו זה את זה באבן או באגרופ (שמות כא, יח) יש על המכה תשלומי הרפואה, כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים, כאשר אמרה (דברים טו, יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, מדעתו שכן יהיה. **אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברופאים.****

כעין דברי הרמב"ן מצאנו בפירושו האבן עזרא (שמות כא, יט) אלא שהוא מחלק בין מכה בחוץ למכה בפנים, וז"ל ורפא ירפא לאות שנתן רשות לרופאים לרפא המכות והפצעים **שיראו בחוץ, רק כל חלי שהוא בפנים בגוף ביד השם לרפאותו, וכן כתוב כי הוא יכאיב ויחבש (איוב ה, יח).** וכתוב באסא גם בחליו לא דרש את ה', כי אם ברופאים (דהי"ב טז, יב). כעין דבריו כתב גם הגר"י אייבשיץ בספרו כרתי ופליתי (סי' קפח, ה) עי"ש.

חילוק בין צדיק לאדם רגיל

על מה שהביא הרמב"ן מההיא דברכות (ס, ב) יש להעיר, דהכי איתא התם, דאמר רב אחא הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני, כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת, לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו. אמר אביי לא לימא אינש הכי, דתני דבי רבי ישמעאל (שמות כ"א) ורפא ירפא מכאן שנתנה

רשות לרופא לרפאות. א"כ מבואר בדברי אביי דלא כהרמב"ן, ואדרבה מההיא ד"ורפא ירפא", לומד שאין לומר התפילה, משום דניתן רשות גם לחולה להתרפאות. ועי' בשו"ת אבני נזר (חלק חושן משפט סימן קצג) שמביא דברי הט"ז (יו"ד סי' שלו, א) שאילו היה האדם זכאי לא היה צריך לרפאות, רק מחמת כי ירדה התורה לסוף דעתו של אדם שלא יהיה זכאי כ"כ, הסכימה התורה שיעסוק ברפאות, לכך עתה חיוב ומצוה בדבר כיון דלפי מעשה האדם חיותו תלויות בכך, וזה הוא פירוש הגמ' לא לימא אינש הכי. וכתב הט"ז ז"ל שכן כתב הרמב"ן ז"ל. והק' האבנ"ז היכן כתב הרמב"ן ז"ל כן, הלא הרמב"ן כתב שניתנה רשות לרופא ולא לחולה, משמע שאפילו אינו זכאי גמור ג"כ לא ניתן רשות לחולה. אלא מסביר האבנ"ז שהיה קשה להט"ז על הרמב"ן ז"ל מהגמ' הנ"ל, ותירץ הט"ז שהרמב"ן ז"ל לא דיבר אלא מצדיקים, ומה שאמר הרמב"ן לא ניתן רשות לחולה היינו בצדיק, והגם כי התורה צותה לכל אדם שיהיה צדיק, אבל בשאינו צדיק ניתן רשות גם לחולה, וממילא שפיר קאמר אביי לא לימא אינש הכי. (דלשון אינש הוא על אינש שאינו צדיק גמור). היינו כיון שנכנס להקיז דם נמצא שאינו צדיק גמור, כי אם היה צדיק גמור לא היה עוסק ברפאות, ממילא גם באיש כזה גם התורה נתנה רשות שיעסוק ברפאות.

ורפא ירפא

ויש להעיר על דברי הרמב"ן, שהרמב"ן עצמו (תורת האדם שער המיחוש - ענין הסכנה) כתב וז"ל ומסתברא דהא דאמרין נתנה תורה רשות לרופא לרפאות, לומר שאינו אסור משום חשש השגגה, א"נ שלא יאמרו הקדוש ברוך הוא מוחץ והוא מרפא, שאין דרכן של בני אדם ברפאות אלא שנהגו, כענין שכתוב (ד"ה ב' ט"ז) גם בחליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים. משמע שהפסוק "ורפא ירפא", בא לומר שאין זה נכון "שאיין דרכן של בני אדם ברפאות", אלא אדרבה הדרך היא ללכת לרופא כמו שיטת אביי.

מצוה או רשות

ממשיך הרמב"ן דהאי רשות, רשות דמצוה הוא, דמצוה לרפאות ובכלל פקו"נ הוא, כדתנן מאכילין אותו ע"פ בקיאים. בספר תוס' רבי יהודה החסיד (ברכות ס, א) הק' למה לי קרא שמותר לרפאות הרי חייב משום דכתיב "והשיבותו לו" לרבות השבת גופו, וכתיב נמי לא תעמוד על דם רעך, ותל' דה"א שאסור לו לקבל שכר קמ"ל שמותר לקבל שכר, עוד תל' דה"א שרק במחלה הבא לו לאדם מחמת מעשיו, אבל חולי הבא מאליו ה"א שאסור לו לרפאותו משום שדומים לבטל גזירת המלך, קמ"ל. הרי שגם הוא נקט שיש כאן מצוה, לא רשות בעלמא. ועי' בספר תורה תמימה (הערות שמות פרק כא, הע' קמה) שהרמב"ם לא מביא כלל שיש מצוה לרפאותו מכח, "ורפא ירפא", ובפ' המשניות לנדרים (פ"ד מ"ד) בהא דהנודר הנאה מחבירו מרפאהו רפואת הגוף, כתב דמצוה זו דרפואה נכללת במצות "והשיבותו לו" דכתיב גבי אבדה, (פ' תצא) ודרשינן בסנהדרין (עג, א) לרבות אבידת גופו. וכ"כ ביד החזקה (הל' נדרים ו, ח) וז"ל חלה ראובן נכנס שמעון לבקרו, ובמקום שנוטל שכר מי שישב עם החולה לצוות לו לא ישב שמעון אלא מבקרו ועומד, ומותר לו לרפאתו בידו שזו מצוה היא. ומה שלא הביא הרמב"ם הפסוק של "ורפא ירפא", י"ל דס"ל דהפסוק הזה מורה רק על רשות, כדמפרש בגמרא כאן שלא יאמר הרופא רחמנא מחי ואנא מסי, אבל אינו מבואר מכאן שיש מצוה, ורק מפסוק והשיבותו לו עפ"י הדרשה הנ"ל לרבות אבידת גופו, מבואר שיש מצוה.

האם החולה חייב להקשיב לרופא

האבנ"ז (שם) דן בחולה שיש בו סכנה עפ"י הרופאים, ואמרו לו שהרפואה שלו הוא באכילת מאכלות אסורות, האם מותר לחולה להחמיר על עצמו. וכתב שלפי דברי האבן עזרא (הנ"ל) שפירש ש"ורפא ירפא", מיירי דווקא במכות ופצעים שמבחוץ, לא על חולי שמבפנים, א"כ פשוט שאין חיוב להקשיב לרופא. וגם לפי דברי הרמב"ן ז"ל (הנ"ל) באיש צדיק שרוצה להחמיר על עצמו במאכלות אסורות, ובוטח בהש"י כדי שלא לאכול מאכלות אסורות, אף שבלא מאכלות אסורות עוסק ברפואות, ואין מחזיק עצמו צדיק כ"כ, אבל אם במאכלות אסורות רוצה לסמוך עצמו על הרמב"ן ז"ל שפיר דמי.

ועי"ש שמביא דברי הב"ח ז"ל (יו"ד סי' של"ו) דחטא אסא היה שלא דרש בה' כלל רק ברופאים, אבל אם בטח בה' שישלח לו רפואה ע"י הרופא, מותר לדרוש ברופאים אפילו במכה הבאה בידי שמים, וכך נהגו בכל גבול ישראל עכ"ל. ולדבריו אסור לחולה להחמיר על עצמו אפילו במאכלות אסורות כיון שהתורה לא אסרה זה כלל, אפילו לצדיק, ומותר לכל אדם לדרוש ברופאים, ממילא מחויב לשמוע לרופא אפילו במאכלות אסורות, כמו שאינו רשאי להחמיר מלחלל שבת עבור חולה שיש בו סכנה.

ומ"מ מסיק האבנ"ז דודאי יוכל החולה הצדיק לסמוך על האבן עזרא והרמב"ן כשנוגע למאכלות אסורות, שלא לסמוך על הרופאים, כי האבן עזרא והרמב"ן ז"ל המה רוב כנגד הב"ח ז"ל. ומש"כ הב"ח ז"ל שכן נהגו בכל גבול ישראל אינו ראייה, כיון שהרמב"ן ז"ל בעצמו כתב שכן נהגו וכן הגמ', אמר כן, אבל כתב הרמב"ן שהמנהג אינו מצד החסידות.

מעשה בחסיד אחד

עי"ש שרצה להביא ראייה להרמב"ן ז"ל מדברי הגמ' (ב"ק פ, א) דאיתא שם מעשה בחסיד אחד שהיה גונח דם מלבו, ואמרו הרופאים שאין לו תקנה עד שיינק חלב רותח משחרית לשחרית, לימים נכנסו חבריו לבקרו כיון שראו אותה עז קשורה בכרעי המטה חזרו לאחוריהם, ואמרו לסטים מזויין בביתו של זה ואנו נכנסין לבקרו. ואף הוא בשעת מיתתו אמר יודע אני שאין בי עון אלא אותה העז שעברתי על דברי חברי. וכבר הק' המפרשים הא פקוח נפש דוחה כל התורה, א"כ למה היה להם טענות, ותי' האבנ"ז אלא ודאי כיון שהיה חסיד לא היה צריך לעשות עפ"י הרופאים כדברי הרמב"ן ז"ל, ובפרט בדבר איסור. אבל אח"כ מביא שהשטמ"ק הקשה קושיא הנ"ל, ותירץ בשם הרב המאירי דבדבר שנאסר משום תקנה ומחשש פסידת אחרים ראוי להחמיר בו ביותר. אבל העיר עליו דלפי תירוצו היה צריך דין זה להיות בפוסקים, שפקוח נפש אין דוחה איסור כזה, ולא מצינו בפוסקים דין זה. אך לפי דברי הרמב"ן ז"ל אתי שפיר, דנהי דמן הדין מי שאינו צדיק גמור ורוצה להתרפאות ברופאים פקוח נפש דוחה גם איסור זה, רק לחסיד היה נחשב עון, לכן לא הביאו הפוסקים דין זה.

אך כל הנ"ל בצדיק, אבל מי שאינו צדיק ורוצה להחמיר על עצמו במאכלות אסורות נגד הרופאים, עדיין יש לשאול בזה אם מותר, כיון שבסתם אדם כתב הט"ז שחיוב ומצוה יש להתרפאות מרופאים. אך נראה לי דלענין זה מקרי צדיק, שמחמיר על עצמו במאכלות אסורות ובוטח בהש"י אפילו במה שיש בו סכנת נפשו, וא"כ אפילו מי שאינו צדיק אפילו הכי מותר לו להחמיר על עצמו במאכלות אסורות נגד הרופאים. ומסיים האבנ"ז דכל הנ"ל כתבתי להלכה ולא למעשה, כי אין אנכי כדאי להורות בענין חמור כזה, והשי"ת ברחמיו יאיר עיני בתורתו.

אבל עי' בקובץ שעורים (בבא קמא אות ב) שהוכיח מכתובות (ס, א) דגונח אין בו סכנה, וכתב שגם מהכא מוכח כן, דאי נימא שהיה מסוכן, ודאי היה מותר לגדל בהמה דקה, דאין לך דבר העומד בפני פיקו"נ. אח"כ מביא המאירי שכתב דהיה מסוכן, וכן משמע הלשון "אין לו תקנה", ומ"מ צריך להחמיר בזה כיון שהתקנה היא משום פסידא דאחרוני, ותמה עליו דודאי איסור גזל הותר במקום סכנה כמו שאר איסורים.

מיתת הריב"א

הרדב"ז (בשו"ת חלק ג סימן תמד) נשאל על מה שכתבו (בספר ריקאנטי קסו) בשם ריב"א ז"ל כי חלה חוליו אשר מת בו, וחל יוה"כ באותן הימים, ואמרו לו הרופאים אם לא תאכל ודאי תמות, ואם תאכל שמא תחיה, והוא ז"ל אמר ברי ושמא ברי עדיף ולא רצה לאכול ומת, ורצו לדעת אם יפה עשה אם לא. הרדב"ז ענה להם דלגבי הדין אין ראוי ללמוד ממנו כלל, **דהא קיי"ל ספק ספיקא של פקוח נפש דוחה את השבת ואת יוה"כ, ואפילו לחיי שעה חוששין, כ"ש לספק שמא ימות שמא יחיה, ואפילו לספק שבת אחרת.** ואפילו לפי דעת האחרונים שאמרו דמי שהיה דינו יעבור ואל יהרג, ונהרג ולא עבר, הרי הוא במחיצת הצדיקים, ושלא כדעת הרמב"ם ז"ל, (וכן הוא דעתי) מ"מ ה"מ במקום דאיכא קדוש השם שמסר עצמו על דתו יתברך, אבל מי שהוא חולה שיש בו סכנה ואמדהו לאכול יש לו לאכול ואפילו על הספק. ומביא לשון הר"ן, וז"ל גבי חולה שיש בו סכנה ואמרו בקיאיין לחלל עליו את השבת, וכי מדת חסידות שימנע עצמו ואינו אלא שופך דמים ע"כ. לפיכך אין ראוי ללמוד ממנו, כי אפשר דריב"א ז"ל הרגיש בעצמו דאפילו שיאכל ימות, דלב יודע מרת נפשו, והיינו דקאמר ברי ושמא ברי עדיף, כלומר הברי שלי עדיף משמא שלכם, ולפיכך לא רצה לאכול.

יהרג ואל יעבור היכא שהגוי מתכוון להנאת עצמו

הבעל המאור סוף פרק בן סורר (סנהדרין יח, א בדפי הרי"ף) מחדש, שאפילו בג' עבירות החמורות אין צריך למסור נפשו אם הגוי אינו מכוון להעבירו על דת אלא מכוון להנאת עצמו. והוכיח כן מאסתר שהיתה נשואה למדרכי (מגילה יג, א) ולא מסרה את נפשה על קידוש השם כדי שלא להבעל לאחשוורוש. והגמרא בסנהדרין (עד, ב) לא הקשתה אלא "והא אסתר פרהסיא הואי", ובפרהסיא אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור, ולא הקשתה שאסתר הייתה אשת איש, ואם כן יש כאן עבירת גילוי עריות שהיא אחת מג' עבירות. הרמב"ן חולק עליו וסובר שאפילו להנאת עצמו חייב למסור נפשו, והוכיח מהא דשנינו בקידושין (מ, א) שרב כהנא תבעה אותו והיא מטרוניתא לזנות, הלך והפיל עצמו מאיגרא לארעא, ובא אליהו הנביא והצילו. הרי שרב כהנא עמד למסור את נפשו על גילוי עריות, אף שהמטרוניתא התכוונה להנאת עצמה. וכתב הרמב"ן שאין לומר שעשה לפנים משורת הדין, כיון שאם לא שהיה מחויב למסור את נפשו הרי אסור לו למסור נפשו, דהרי הוא מאבד עצמו לדעת. והא שמצינו שחכמי ישראל היו מוסרים את נפשם על קדושת ה', אינו אלא בפרהסיא או בשעת השמד.

עוד כתב הרמב"ן שע"כ אין לפרש שרב כהנא עשה כן משום מידת חסידות, שהרי לא מצינו שחולה שיש בו סכנה יחמיר על עצמו ממידת חסידות שלא לחלל שבת, דלהיפך הזריז הרי זה משובח והמונע עצמו מתחייב בנפשו. מבואר שהרמב"ן דימה דין חולה לדין אנוס שרוצה להחמיר על עצמו.

חילוק בין חולי לאנוס

וצריך לומר, שהבעל המאור יחלק בזה בין חולה לאנוס, שחולה שאין בזה משום קידוש השם ודאי אין לנו להחמיר על עצמו, והמונע מזה מתחייב בנפשו כמו שכתב הרמב"ן, מכל מקום באנוס וודאי יש בזה קידוש השם, להחמיר על עצמו ולמסור את הנפש. וחילוק זה מבואר בדברי הרדב"ז הנ"ל, שהרי כתב שאפילו להשיטות שמותר למסור נפשו כשאינו מחויב, זה דווקא באופן שיש קידוש ה' כגון **שמסר עצמו על דתו**, אבל חולה שאינו מציל את נפשו אין כאן קידוש ה' ולכן אין לו היתר.

חילוק בין ללכת לרופא לכתחילה בין אם כבר הלך

עכ"פ מבואר בדברי הרמב"ן שאין שום היתר לחולה שיש בו סכנה, לא להקשיב לרופא כשמצווה עליו לעבור על איסורים כדי לפקח נפשו, ודלא כדברי האבנ"ז. וצ"ל שאפילו אם אינו מחויב ללכת לרופא, ויכול לסמוך על תפילותיו ותשובותיו, אבל אם הרופא כבר אמר לו שרפואתו תלוי באכילת מאכלות אסורות, אז כבר חייב מטעם "וחי בהם" ולא שימות בהם, לעבור על האיסורים כדי לפקח נפשו.

ונשמרתם מאוד לנפשותיכם

מורגלא בפומי דאינשי דמהא דכתיב (דברים ד, טו) ונשמרתם מאד לנפשותיכם וכו', לומדים שיש חיוב של "שמירת הגוף". המקור למחשבה זו היא גמ' (ברכות לב, ב) תנו רבנן מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך, בא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום, המתין לו עד שסיים תפלתו, לאחר שסיים תפלתו אמר לו ריקא והלא כתוב בתורתכם (דברים ד) רק השמר לך ושמור נפשך, וכתיב (דברים ד) ונשמרתם מאד לנפשותיכם, כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום, אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי. אמר לו המתן לי עד שאפייסך בדברים, אמר לו אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום היית מחזיר לו וכו'. וכבר העיר המהרש"א דהאי קרא (רק השמר לך ושמור נפשך) בשכחת התורה קמיירי, כמ"ש פן תשכח את הדברים וכו'. ובפ"ג דאבות שנינו כל השוכח דבר אחד ממשנתו וכו' כאלו מתחייב בנפשו, שנאמר רק השמר לך וגו'. וכן האי קרא ונשמרתם מאד לנפשותיכם וכו', איירי שלא נאמין בשום תבנית פסל וכו', ולא איירי הני קראי כלל בשמירת נפש אדם עצמו מסכנה.

אמנם הרמב"ם (רוצה ושמירת הנפש יא, ד) כתב שכל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו, ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה, שנ' (דברים ד, ט) השמר לך ושמור נפשך וכו'. וכבר תמה עליו המנחת חינוך (מצוה תקמו-תקמז אות א) דעל ההגמון לא קשה כי הם מינים ומהפכים דברי אלקים חיים למינות, ומי יודע איזה פירוש שפירש הרשע בכתוב הזה, דלדעתו קאי על שמירת הגוף, אך דברי רבינו הר"מ צ"ע מגלן זה דהוי עשה לשמירת הגוף מרק השמר וכו' דמיירי בענינים העומדים ברומו של עולם עיקרי הדת, וצ"ע. אך בודאי מצא באיזה מקום ונעלם מאתנו. ועי' בקומץ המנחה שכתב המנ"ח דשוב ראיתי בשבועות (לו, א) דדרשינן המקלל עצמו דעובר בלאו מפסוק זה דהשמר וכו', מבואר דהיתה להם קבלה דקאי על שמירת הגוף ג"כ, ודין זה מבואר בר"מ (פכ"ו מסנהדרין ה"ג).

רפואה סגולי

בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תיג) ג"כ מבואר ש"ורפא ירפא" אינו היתר וחיוב רק לרופאים אלא גם לחולה, ולא עוד אלא שיש חיוב גם ברפואה סגולי. עי"ש שכתב שחולה אינו רשאי לסמוך על הנס שלא לשאול ברופאים ולהתעסק בדברים המועילים, בין בדברים הטבעיים בין בסגולות. והוא אמרו ורפא ירפא, ואמרו ז"ל מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, כוונתם באמרם נתנה רשות, לומר שאין זה הפך מה שהזהירה התורה בהשגחה. ובגדר זה נכנסו כל דרכי הרפואות, אפילו מה שמועיל בסגולה מן הסגולות. וזה דרך הקמיעים, בין קמיע של כתב בין קמיע של עיקרין. והוא שאמרו אביי ורבא (חולין סז, א) כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי. ולא עוד אלא שאסור להכנס בעניני הסכנות ולבטוח על הנס, והוא אמרו שקיר נטוי מזכיר עון, ואמרו כל הסומך על הנס אין עושין לו נס. ומותר לבטוח באדם, והוא שלא יסור לבו מן השם.

דברי הפוסקים האחרונים

החיד"א (ברכי יוסף יו"ד סי' שלו, ב) מקשה סתירה בדברי הרמב"ן, ממ"ש בפירושו על התורה, למ"ש בספרו תורת האדם. ורצה לומר שמ"ש בתורת האדם מיירי ג"כ מצד הרופא ולא מצד החלוקה, וכבר תמהו עליו דלא משמע כן ברמב"ן אלא משמע שאפילו לגבי החולה עצמו מתיר הרמב"ן.

ומסיק החיד"א דהאידינא אין לסמוך על הנס, וחייב החולה להתנהג בדרך העולם לקרות רופא שירפאנו, ולא כל כמיניה לשנות סוגיין דעלמא, ולומר כי הוא גדול מכמה חסידי הדורות שנתרפאו על ידי רופאים, וכמעט איסור יש בדבר, אי משום יוהרא, ואי משום לסמוך אניסא במקום סכנה ולהזכיר עונותיו בשעת חוליו, אמנם ינהוג כדרכן של בני אדם ואורח כל ארעא להתרפאות על ידי רופא ולבו בל עמו. רק ידבק בקונו למתקף ברחמי בכל לב ובו יבטח דוקא.

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ה - רמת רחל סימן כ) ג"כ דן בכל הנושא של פנייה לרופאים, ומביא בשם ספר מטה משה (עמוד גמ"ח ח"ד פ"ג) שכותב לדחות דעת האבן עזרא דס"ל לחלק בין מכת האדם, דנתנה רשות לרופא לרפא, בין מכת השם דלא נתנה, וכן דעת הרבינו בחיי דס"ל לחלק בין מכה שבחוץ שנתנה רשות, לבין חולי שבפנים דאזי אין תלוי זה ביד הרופא רק ביד השם, וכותב דהעולם לא נהגו כוותייהו בתרוייהו. ומביא להוכיח דלא כדבריהם מכמה מקומות בש"ס, ומסיים מתוך כך דלכן אל ימנע אדם עצמו מן הרפואות ואין להניח האדם לטבע דמה שאמרו שניתן רשות לרופא לרפאות, בכל עניני רפואות קמיירי הן פנימית הן חצונית, והאי רשות רשות דמצוה הוא לרפאות, ובלבד שלא יסיר בטחונו תמיד מהשם ושיהיה בלבו שהכל תלוי ברצונו והרופא הוא שלוחו של מקום, עיין בדבריו.

גם מביא דברי ספר שבטי יהודה (מהר"י עייאש) שכתב וז"ל דע דענין בקשת הרופא לרפאות הוא דבר מוכרח ויש לו עיקר מן התורה, וכמעט שיש חיוב חזק על החולה והקרובים לחזור על הרופא המובהק ולחזור אחר הסמננין המועילין לרפואת אותו חולי, וכל המתעצל ומתרשל בדבר זה ולא יחוש על הרפואה בדרך טבע, אלא יסמוך על דרך נס, לומר שהקב"ה ישלח דברו וירפאהו בחנם, אין זה אלא מן המתמיהין ודעת שוטים היא זו, וקרוב הוא להיות פושע בעצמו ועתידי ליתן את הדין, דכמו שצריך האדם לשמור עצמו מהחום ומהקור וממקרי העולם המתהווים בכל שעה, וזה שאינו שומר עצמו ונסמך על דבר

זה, והתברך בלבבו לאמר אם ה' אינו גוזר רע לבוא על האדם לא תאונה אליו רעה, דהוא חסיד שוטה, דכבר אמרו חז"ל הכל בידי שמים חוץ מצנים ופחים. כן הוא הדין בעניני הרפואות שהשי"ת מסר העולם להתנהג כפי הטבע, וסם פלוני מרפה חולי פלוני, וכן כמה וכמה עשבים ושרשי האילנות וכו'.

עוד מביאים בשם ספר משנת עץ חיים מדרש מעניין בקשר לכל הנ"ל וז"ל, מעשה ברבי ישמעאל ורבי עקיבא שהיו מהלכין בחוצות ירושלם והיה עמהם אדם אחר, פגע בהם אדם חולה אמר להם רבותי במה אתרפא, אמרו לו קח כך וכך עד שתתרפא, אמר להם אותו האיש שהיה עמהם מי הכה אותו בחולי, א"ל הקדוש ברוך הוא, א"ל ואתם חכמים הכנסתם עצמכם בדבר שאינו שלכם הוא הכה ואתם מרפאים, א"ל מה מלאכתך א"ל עובד אדמה אני והרי המגל בידי, א"ל מי ברא את האדמה מי ברא את הכרם, א"ל הקדוש ברוך הוא, א"ל ואתה מכניס את עצמך בדבר שאינו שלך הוא ברא אותו ואתה אוכל פירות שלו, א"ל אי אתם רואים המגל בידי אלמלא שאני יוצא וחורשו ומכסחו ומזבלו ומנכשו לא העלה מאומה, א"ל שוטה שבעולם ממלאכתך לא שמעת מה שכתוב אנוש כחציר ימיו, כשם שהעץ אם אינו נזבל ונרחש אינו עולה ואם עלה ולא שתה מים ולא נזבל אינו חי והוא מת, כך הגוף הוא העץ הזבל הוא הסם איש אדמה הוא הרופא ע"כ.

סיפור נפלא על הנצי"ב מוולאזין

אסיים בסיפור מדהים על הנצי"ב, שמנהגו היה לא ללכת לרופאים, פעם חלה וסירבו בו משפחתו ללכת לרופא, ולתמהתם הפעם הוא הסכים. הלך לרופא, בדק אותו ונתן לו מרשם לתרופה מסוימת שירפא את מחלתו, חזר הביתה ולא לקח התרופה. שאלו אותו "ממה נפשך", אם לא היה בדעתך להקשיב לרופא, למה הלכת אליו מלכתחילה. אז הוא ענה להם, שבדרך כלל כשנהיה חולה אז הוא מפשפש וממשמש במעשיו, וחוזר בתשובה על החטא שבגללו בא החולי ונרפא, אבל עכשיו נהיה חולה, ולא ידע איזה אבר חולה, וממילא לא ידע על איזה ענין לפשפש במעשיו, ולכן הסכים ללכת לרופא בכדי לדעת על מהות החולי שלו, ועכשיו שהבחין בו באיזה מחלה הוא חולה, אז הוא כבר לא צריך לתרופות, אלא יפשפש במעשיו.

וכדאי לציין פירוש נפלא של הגר"ח מוולאזין, שכנראה ממנו שאב הנצי"ב את הנהגותיו. הגמ' (ברכות ה, א) אומרת, אמר רבא ואיתימא רב חסדא, אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו, שנאמר (איכה ג) נחפשה דרכינו ונחקורה, ונשובה עד ה', פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה, שנאמר (תהלים צ"ד) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. והק' המפרשים מה הכוונה "פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה", הרי אם מצא עון ביטול תורה, אז הוי פשפש ומצא. וכתב הגר"ח שרש"י כבר נשמר מזה וכתב, "שלא מצא עון שיהיו ראויין היסורין הללו לבא עליו. ומסביר שהקב"ה מעניש את האדם מדה כנגד מדה, שאותו האבר שקלקל ופגם בחטאו על אותו אבר עצמו הקב"ה מביא עליו יסורין, כדי שיבין וידע על איזה חטא מגיע לו העונש, ויחזור בתשובה. וזה כוונת הגמ' שיפשפש במעשיו, ר"ל שיסתכל טוב טוב במעשיו שעשה באותו אבר שנחלה, בכדי לראות איזה עבירה עשה באבר ההוא, שמגיע לו העונש על אותו אבר. פשפש ולא מצא, ר"ל שלא מצא שחטא איזה חטא באותו אבר, אז יתלה בעון ביטול תורה, משום דביטול תורה הוא חטא הכולל הכל, ומי שנכשל בביטול תורה יכול לחלות בכל אבר מהגוף.